

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 14^{ΗΣ} ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 2002

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΠΕΡΓΑΜΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ (ΖΗΖΙΟΥΔΑ)

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ. – Τὸ κτῆμα τοῦ Ἡρώδου στὸν Μαραθῶνα, ὑπὸ τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ κ. Βασιλείου Πετράκου*.

Ἡ ἀρχαιολογία τοῦ Μαραθῶνος ἔχει πολλὰ σκοτεινὰ σημεῖα τὰ ὁποῖα, πιθανῶς, δὲν θὰ διαφωτισθοῦν ποτέ. Νέα εὐρήματα μᾶς παρέχουν πληροφορίες γιὰ ἄλλα, τὰ ὁποῖα δὲν μᾶς εἶχαν ποτέ ἀπασχολήσει ἢ νομίζαμε ὅτι τὰ γνωρίζαμε, τουλάχιστον σὲ γενικὲς γραμμές. Ἀκολουθώντας τὴν παράδοση δύο μεγάλων προκατόχων μου, τοῦ Γεωργίου Σωτηριάδου καὶ τοῦ Σπυρίδωνος Μαρινάτου, ἀνασκαφῶν καὶ μελετητῶν τοῦ Μαραθῶνος, παρουσιάζω τὸ κείμενο νέας ἐπιγραφῆς στὴν ὁποία περιγράφεται τὸ κτῆμα τοῦ Ἡρώδου Ἀττικοῦ στὸν μεγαλύτερο δῆμο τῆς Τετραπόλεως¹.

Ἡ ὕπαρξη τῆς ἐπιγραφῆς ἔγινε γνωστὴ μόλις τελευταῖα, παρὰ τὸ ὅτι βρισκόταν σὲ κοινὴ θέα ἀλλὰ μὲ ἀόρατα τὰ γράμματα ἀπὸ τὸ παχὺ στρῶμα ποῦ εἶχαν δημιουργήσει ἀσβεστώματα πολλῶν δεκαετιῶν. Πρόκειται γιὰ μαρμάρينو ὀρθοστάτη ἀναθηματικοῦ μνημείου, ὕψους 1.60 μ. καὶ πλάτους 0.72 μ., στὸν ὁποῖο εἶναι χαραγ-

* BASIL PETRAKOS, *Herodes' estate on the Marathon plain*.

1. Κύρια πηγὴ περὶ Ἡρώδου εἶναι ὁ βίος του, στὸ ἔργο τοῦ Φιλιστράτου, *Βίοι σοφιστῶν* 546-566, οἱ ἄφρονες ἐπιγραφές ποῦ χαράζονταν στὰ μνημεῖα ἢ τὰ ἀναθήματα ποῦ κατασκευάζονταν μὲ τὴ φροντίδα του, καὶ οἱ γλυπτές εἰκόνες τοῦ ἰδίου, τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας του, τῶν μαθητῶν του καὶ τῶν φίλων του αὐτοκρατόρων τῆς Ρώμης.

Πέραν τῆς μεγάλης ἐπὶ εἰδικῶν ζητημάτων, ποῦ ἀφορᾷ τὸν Ἡρώδη Ἀττικό, βιβλιογραφίας (παρὰ Tobin 373-399) τρία εἶναι τὰ κύρια σύγχρονα ἔργα στὰ ὁποῖα ἐξετάζεται συνολικῶς ὁ βίος τοῦ Ἡρώδου:

Paul Graindor, *Un milliardaire antique, Hérode Atticus et sa famille*. Le Caire 1930.

Walter Ameling, *Herodes Atticus*. I, Biographie. II, Inscriptenkatalog. Hildesheim 1983.

Jennifer Tobin, *Herodes Attikos and the city of Athens. Patronage and conflict under the Antonins*. Amsterdam 1997.

μένη, σὲ ἰαμβικὸ τρίμετρο, ἐπιγραφή 19 στίχων, ὕψ. γρ. 0.011 (τὸ Φ καὶ τὸ Ψ εἶναι 0.02). Ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὸ χαραγμένο κείμενο, τοῦτο εἶχε συνταχθεῖ ἀπὸ τὸν Ἡρώδη Ἀττικὸ Μαραθῶνιο, εὐγενῆ Ἀθηναῖο καὶ φίλο αὐτοκρατόρων τῆς Ρώμης. Ἡ ἐπιγραφή βρέθηκε νὰ κεῖται ἐμπρὸς στὴν ἐκκλησία τῶν ἁγίων Παρασκευῆς καὶ Κυριακῆς τοῦ κτήματος Μπενάκη, στὸ Κάτω Σούλι, στὴ βόρεια παρυφῆ τοῦ πεδίου τῆς μάχης τοῦ Μαραθῶνος.

Ἀπὸ τῆ φιλολογικῆ παράδοση καὶ τὶς ἀνασκαφές γνωρίζουμε, ὅτι ὁ Ἡρώδης εἶχε πολυτελεῖς κατοικίες στὴν Κηφισιά καὶ τὸν Μαραθῶνα στὶς ὁποῖες διέμενε κατὰ προτίμησιν. Στὴν Κηφισιά δευτερεύοντα οἰκοδομικὰ λείψανα καὶ ἐπιγραφές μαρτυροῦν τὴν ὑπαρξὴ κτιριακῶν ἐγκαταστάσεων πού τοῦ ἀνήκαν. Στὸν Μαραθῶνα δύο ἐπιγραφές μαρτυροῦσαν τὴν ὑπαρξὴ ἐκεῖ καὶ μεγάλης κτηματικῆς περιουσίας τῆς ὁποίας κύριο καὶ γνωστὸ ἀπὸ τὸν 19ο αἰ. στοιχεῖο εἶναι ἡ τοιχογυρισμένη στὰ ἀρχαῖα χρόνια ἔκταση, δυτικὰ τοῦ βουνοῦ Κοτρῶνι, μεταξύ Αὐλώνας καὶ Οἰνός. Ἡ ἔκταση αὕτη ἐξ αἰτίας τοῦ πάντοτε ὄρατοῦ λίθινου φράκτου τῆς, περιμέτρου 3300 μ., ὀνομάστηκε ἀπὸ τοὺς μεσαιωνικοὺς κατοίκους τοῦ Μαραθῶνος *Μάντρα τῆς Γρηᾶς* καὶ ἦταν προσιτὴ μέσῳ μιᾶς πύλης, στὸ τόξο τῆς ὁποίας εἶχαν χαραχθεῖ, στὴν ἔξω καὶ τὴ μέσα ὄψη του, δύο σχεδὸν ὅμοιες ἐπιγραφές. Στὴν ἔξω ὄψη εἶναι χαραγμένη ἡ ἐπιγραφή² Ὁμονοίας ἀθανάτου πύλη | Ῥηγίλλης ὁ χῶρος | εἰς ὃν εἰσέρχει. Στὴ μέσα ὄψη εἶναι χαραγμένη³ ἡ σχεδὸν ὅμοια ἐπιγραφή: Ὁμονοίας ἀθανάτ[ου] | πύλη | Ἡρώδου ὁ χῶρος | εἰς ὃν εἰσέρχε[ι].

Ἀπὸ τὶς ἐπιγραφές προκύπτει ὅτι ἡ *Μάντρα τῆς Γρηᾶς*, ἐμβαδοῦ περίπου 680 στρεμματῶν, ἀνήκε στὴ Ῥήγιλλα, τὴ σύζυγο τοῦ Ἡρώδου, ἐνῶ ὁ ἐκτὸς τοῦ ἀρχαίου φράκτου χῶρος ἀνήκε στὸν Ἡρώδη τὸν ἴδιο. Αὕτη ἡ διαφοροποίηση τῶν ἰδιοκτησιῶν ἐξηγεῖται πλήρως μὲ τὴ νέα ἐπιγραφή τῆς ὁποίας τὸ κείμενο ἔχει ὡς ἐξῆς:

Χῶρος μὲν οὗτος ἀσιτιβὲς βάθρον τὸ πρὶν ἡχώ δὲ φήμης Ἀττικοῦ κλήζεται, νῦν καρποδέγμων τε οὔτε ἄωρος ἐστία, νεοχμὸν εὐρημ[α Ἀττ]ικοῦ, γύαι χθονὸς Μαραθῶνος, ὑψοῖ προσφερῆ γεωργίαν, δῶρον πατρῶας τοῦτ' ἐδεξάμην φρενός· Ἀκόνης δὲ κλειτύς ἀμφιπλιξ βέβηκέ νιν τρηχύς, πείρας οὐθαρ εἰς ἴσον πέδον· νηῶ δὲ δωροῦμαι σε φιλάττη πατρός ψυχῆ, γλυκειάς ἀντίδωρα σῆς τροφῆς,

ὁ χῶρος τοῦτος πού πρὶν ἦταν ἔρημη γῆ καὶ τὸν ἔλεγαν τοῦ Ἀττικοῦ,
3 τῶρα εἶναι καρπερὸς κι ὄχι ἀγονη ἔκταση, τὸ νέο εὐεργέτημα τοῦ Ἀττικοῦ, χωράφια τοῦ Μαραθῶνος, στὰ ὑψώματα καρπίζουν,
6 τοῦτο τὸ δῶρο ἔχω τῆς πατρικῆς ἀγάπης· τῆς Ἀκόνης οἱ δύο πλαγιὲς κατηφορίζουν ἐδῶ τραχιές, σὰν μαστὸς πλοῦσις γῆς, ὡς τὴν ἴσια πεδιάδα·
9 στὸ ναὸ σὲ χαρίζω ἀγαπημένη τοῦ πατέρα εἰκόνα, ἀντιχάρισμα τῆς γλυκειᾶς τροφῆς πού δίνεις,

2. SEG XXIII 131.

3. IG II² 5189.

καινωτά καινῆς ἄργματα ἐκ γεωργίας. παῖς σὸς πανόλβω τῆδε σὺν κληρουχία ἐπόπιόν τε ἀγαλμα δαίμονος σέβω, μορφὴν πατρῶαν, οὗτος Ἡρώδου βία. τ(ὰ) δ' ἄλλα μοχθεῖν καιρὸς ὅσσα ἐφείεσο, ἀροῦν, φυτεῦναι θαλλόν, ἀμπελοστατεῖν, ἄλλω δὲ κρύλλῃν οἷσιν Ἀττικὸν καλεῖν θήρας τ' ἐπιθρώσκοντα, τὼς πατὴρ πάρος· τοίοις δὲ ἔχων σε δεξιάσσομαι πόνοις.	12 15 18	τὰ πρωτόφαντα γιὰ τὶς θυσίαι ἀπὸ τὶς νέες καλλιέργειες. ἐγὼ ὁ γιὸς σου ἀπὸ τὴν πλούσια αὐτὴ κληρονομία, τὸ περιβλεπτο ἀγαλμα τοῦ δαίμονος τιμῶ, τὴν πατρικὴ εἰκόνα, ἐγὼ ὁ Ἡρώδης. ἦλθε ἡ ὥρα νὰ γίνουιν ὄλα ὅσα ἐπιθυμοῦσαι, τὸ ὄργωμα, τὸ φύτεμα τῶν λιόδεντρων καὶ τῶν κλημάτων, τὸ ἄλωνι καὶ τὸ ὑποστατικό, ποῦ θὰ λέγονται Ἀττικὸς, τὸ πλούσιο κινήγι, ὅπως ἔκανε ἄλλοτε ὁ πατέρας· μὲ τέτοια ἔργα θὰ σὲ ὑποδεχθῶ.
--	----------------	--

Ἡ Ἡρώδης χρησιμοποίησε ἀρχαιοπρεπές, κλασικιστικὸ, ὕφος καὶ γλῶσσα, λέξεις ἀσυνήθιστες, μεταφορές, λέξεις τοῦ ἔπους καὶ ἐκφράσεις κατὰ μίμηση τῶν τραγικῶν.

Τὸ προσγεγραμμένο ἴωτα διατηρεῖται μόνο στὴ λέξη κληίξει (στ. 2). Ὁπου ἄλλοῦ εἶναι ἀναγκαῖο παραλείπεται (6, 14 πατρῶας, -αν· 9 νηῶ· 12 πανόλβω, τῆδε, κληρουχία).

Στ. 3 καρποδέγμων. Εἶναι λέξη ἀμάρτυρη καὶ συντίθεται κατὰ τὸ οἰκοδέγμων (ὁ δεχόμενος ἀνθρώπους στὸ σπίτι του) καὶ πολυδέγμων (ὁ δεχόμενος ἢ περιέχων κάτι σὲ μεγάλο βαθμὸ)⁴.

ἄωρος· σημαίνει τὸν μὴ ὄρμιμο, ἐδῶ ὅμως ἔχει τὴν ἔννοια τοῦ ἄγονος.

ἐστία· ἐννοεῖται ἡ γῆ ὡς τροφός, ὅπως ἀναλύεται ἀπὸ τὸν Θεόφραστο, *περὶ εὐσεβείας*, ἀπόσπ. 19 (W. Pötscher, E.J. Brill, Leiden, 1964): ἵνα καθάπερ ἀγνὰ θύματα τῶ δαιμονίῳ τῶν ἀνθρώπων ἕκαστος ἀπαρχόμενος τύχη τῆς ὀσίας καὶ τῆς παρὰ τῶν θεῶν ὠφελείας. πάντων δὲ μεγίστη καὶ πρώτη ἡ τῶν καρπῶν ἐστίν, ἧς καὶ ἀπαρκτέον μόνης τοῖς θεοῖς καὶ τῇ γῆ τῇ τούτους ἀναδούση. κοινὴ γάρ ἐστιν αὐτῆ καὶ θεῶν καὶ ἀνθρώπων ἐστία.

Στ. 8 τρηχὺς, τραχὺς· ἐπικός καὶ ἰωνικός τύπος.

οὔθαρ, μαστός· ἡ λέξη ἔχει ἔννοια μεταφορικὴ· πρβ. Ἰλ. I, 141: Ἄργος ἰκοίμεθ' Ἀχαϊκόν, οὔθαρ ἀρούρης· Ἀριστοφ., *Γεωργοὶ* 110-111 (Hall-Geldart, Oxford): ὦ πόλι φίλη Κέκροπος, αὐτοφυῆς Ἀττικὴ, | χαῖρε λιπαρὸν δάπεδον, οὔθαρ ἀγαθῆς χθονός.

Στ. 9 νηῶ· ἰων. τύπος τῆς λ. ναός, ἄττ. νεώς. Πρβ. τὴν μεγάλη ἐπιγραφὴ τοῦ Μαρκέλλου Σιδήτου, ἀπὸ τὸ Τριόπιον τῆς Ρώμης⁵ ποῦ ἀφορᾷ κτήση τοῦ Ἡρώδου. Οἱ τύποι νεώς, νηὸς ἐναλλάσσονται (στ. 44, 46, 90).

Στ. 11 καινωτά· λέξη ἀμάρτυρη, πιθανῶς ἐκ τοῦ καινός, χάριν τῆς παρηχίσεως (καινωτὰ καινῆς). Λιγώτερο πιθανὸν εἶναι νὰ παράγεται ἀπὸ τὸ ρῆμα κταινω (κτείνω) καὶ νὰ ἔχει τὴν ἔννοια τοῦ κόβω (τὰ ἄργματα).

4. Ἀπὸ τὸν Ἡσύχιο παραδίδεται δεγμόν· ὄδον καὶ δεγμών· χρόνος.

5. IG XIV 1389, Ameling II, 146.

ἄργματα, ἀπαρχές. Πρβ. Ὀδυσσ. ξ, 446: ἦ ῥα καὶ ἄργματα θύσε θεοῖσ' αἰειγενέτησι.

Στ. 15 Ἡρώδου βία. Πρβ. περιφράσεις, ἐπὶ ἰσχυρῶν προσώπων: Ἰλ. Ε, 781: πλεῖστοι καὶ ἄριστοι | ἕστασαν, ἀμφὶ βίην Διομήδεος ἵπποδάμοιο· Βακχυλ. Ἐπίνικοι 5, 181: Δία τε Κρονίδαν | ὕμνησον Ὀλύμπιον ἀρχαγόν θεῶν, | τὸν τ' ἀκαμαντορόαν | Ἄλφεόν, Πέλοπός τε βίαν.

ΤΔΔΑΛΛΑ ὁ λίθος.

Στ. 16 ἀμπελοστατεῖν, φυτεύω ἀμπέλι. Πρβ. ἐπιγραφή⁶ τῆς Κῶ (1ου αἰ. π.Χ.): θυόνται δὲ καὶ σκανοπαγείσθων καὶ τοὶ ἀγορά[ξ]αντες ὠνάν ἀμπελοστα(τ)εύντων καὶ τῶν γυναικείων σωμάτων κατὰ ταυτά. Πολυδεύκουσ, Ὀνομαστικόν VII, 141: τὰ ῥήματα γεωργῆσαι, φυτουργῆσαι, ἀμπελουργεῖν καὶ ἀμπελοστατεῖν, κηπουρεῖν, ἄλσκοκομεῖν, ἐλαιοκομεῖν.

Στ. 17. Ἐγινε ἀπὸ τοὺς Ἀρχαίους ἀτελής ἀπόπειρα νὰ σῆσται ὁ στίχος.

Οἱ περισσότερες τῶν δύο ἑκατοντάδων ἀρχαῖες ἐπιγραφές ποὺ σώθηκαν ἕως ἐμᾶς καὶ ἀφοροῦν τὸν Ἡρώδη Ἀττικό, ἀποτελοῦν σημαντικὴ πηγὴ γιὰ τὴ γνώση τοῦ βίου του. Ἡ νέα ἐπιγραφή ὅμως εἶναι ἡ πρώτη, καὶ μόνη, ἡ ὁποία παρέχει ἀπολύτου ἀκριβείας πληροφορίες γιὰ τὸ ἀορίστως γνωστὸ κτῆμα τοῦ Ἡρώδου στὸν Μαραθῶνα, γιὰ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο περιῆλθε στὴν κυριότητά του, γιὰ τὴ μορφὴ του καὶ τὴ θέση του καὶ γιὰ τὴν καλλιέργειά του. Ἀκόμη μᾶς προσφέρει καὶ τὴν ὀνομασία τοῦ βουνοῦ ποὺ δέσποζε στὸ κτῆμα, τὸ μόνον ἀρχαῖο τοπωνύμιον ποὺ γνωρίζουμε γιὰ ὅλη τὴν περιοχὴ τοῦ Μαραθῶνος⁷.

Ὁ Ἡρώδης γεννήθηκε⁸ μεταξύ 101 καὶ 103 μ.Χ. στὸν Μαραθῶνα καὶ ἀπέθανε⁹ στὸ τέλος τῆς δεκαετίας τοῦ 170. Ἀπὸ τὴν ἐπιγραφή προκύπτει ὅτι ὁ πατέρας του Ἀττικός εἶχε πεθάνει ὅταν αὐτὴ χαράχτηκε. Ἡ Ρήγιλλα δὲν μνημονεύεται. Ὁ γάμος τῆς μὲ τὸν Ἡρώδη ἔγινε πρὸ τοῦ 143 μ.Χ., ἀκριβῶς πρὶν αὐτὸς γίνε ὑπάτος στὴ Ρώμη¹⁰. Ἡ ἐπιγραφή λοιπὸν χρονολογεῖται μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀττικοῦ, ὁ

6. Fr. Sokolowski, *Lois sacrées des cités grecques* (1969) 168 στ. 8.

7. Δὲν φαίνεται πιθανόν, ὅτι τὸ ἄλσος στὸ ἐπιτύμβιον τοῦ Αἰσχύλου (Αἰσχύλου βίος 11) εἶναι τοπωνύμιον. Ἀποτελεῖ μᾶλλον περιγραφικὴ ἔκφραση τοῦ ἴδιου τοῦ τραγικοῦ, γιὰ νὰ ὁρισθεῖ ὁ τόπος ὅπου εἶχε ἐκδηλωθεῖ ἡ ἀνδρεία του κατὰ τὴ μάχη τοῦ 490 π.Χ. Δὲν φαίνεται, ἀκόμη, πιθανόν, ὅτι μετὰ τὴ μάχη ζήτησε ἀπὸ κάποιον ντόπιον νὰ τοῦ πεῖ τὸ ὄνομα τοῦ δασυλλίου ὅπου μόλις εἶχε πολεμῆσει! Κατὰ τὴν παράδοσιν οἱ Ἀθηναῖοι, εὐθὺς μετὰ τὴ μάχη, γύρισαν στὴν Ἀθήνα.

8. Ameling II, 2 ἀρ. 13. Tobin 33.

9. Tobin 47.

10. Tobin 32.

ὁποῖος ἐπῆλθε¹¹ τὸ 138 μ.Χ., καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν γάμο τοῦ Ἡρώδου πού ἔγινε γύρω στὸ 143 μ.Χ.

Τὸ κτῆμα τὸ ὁποῖο ὁ Ἡρώδης κληρονόμησε ἀπὸ τὸν πατέρα του ἦταν ἀκαλλιέργητο καὶ οἱ τότε κάτοικοι τοῦ Μαραθῶνος τὸ προσδιόριζαν μὲ τὸ ὄνομα τοῦ κατοῦχου του: Ἀττικοῦ κλήιζεται. Ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς ὀνομασίας διατηρεῖται ἕως σήμερα καὶ τὸν βλέπουμε σὲ συνοικίες τῆς Ἀθήνας: Ζωγράφου, Γουδῆ, Ἐξάρχεια, Κολιάτσου, Γαλάτσι (Γαλάκη), Χαφτεῖα.

Τὸ νέο κείμενο ἀποτελεῖ ἐννοιολογικὸ σύνολο καὶ τὰ μέρη του διακρίνονται εὐκόλα. Στους στίχους 1-2 περιγράφονται ἡ κατάσταση καὶ ἡ ὀνομασία τοῦ κτήματος πρὶν περιέλθει στὴν κατοχὴ τοῦ Ἡρώδου. Στους στίχους 3-6 ἀντιπαρατίθενται ἡ παλαιὰ μορφή τοῦ κτήματος μὲ τὴ νέα, αὐτὴ πού εἶχε κατὰ τὴ στιγμή τῆς σύνθεσης τῆς ἐπιγραφῆς. Στους στίχους 7-8 μνημονεύεται ἡ θέση τοῦ κτήματος. Στὸ μέσον του περίπου ὑψώνεται ἓνα βουνὸ τὸ ὁποῖο ὀνομάζεται Ἀκόνη. Ἡ λέξη αὐτὴ γιὰ τοὺς Ἀρχαίους σήμαινε τὸν σκληρὸ λίθο, τὸν μελανὸ σχιστόλιθο, τὸν χαλαζία, τὴ λυδία λίθο. Σῶζεται στὴ νεοελληνικὴ καὶ μ' αὐτὴν δηλώνεται ἡ ἀκονόπετρα πάνω στὴν ὁποία ἀκονίζονται μαχαίρια καὶ ἄλλα ἐργαλεῖα. Οἱ Ἀρχαῖοι τοῦ Μαραθῶνος ὀνόμασαν τὸ βουνὸ ἔτσι ἐξ αἰτίας τοῦ σκληροῦ πετρώματός του, τὸ ὁποῖο εἶναι σκληρὸς ἀσβεστόλιθος, σχεδὸν μάρμαρο. Οἱ νεώτεροι κάτοικοι τοῦ Μαραθῶνος, ἀπὸ τὸν μεσαῖωνα ἕως σήμερα, ὀνομάζουν τὸ βουνὸ Κοτρῶνι καὶ ἡ ὀνομασία αὐτὴ δηλώνει, ὅπως καὶ ἡ ἀρχαία, τὴ σύσταση τοῦ βουνοῦ, τὸ σκληρὸ πέτρωμά του. Σήμερα λέγοντας κοτρῶνι ἐννοοῦμε σκληρὸ, βαρὺ, ἀκατέργαστο καὶ ἄμορφο λίθο καὶ προφανῶς οἱ Ἀρχαῖοι τὸ ἴδιο ἐννοοῦσαν μὲ τὴ λέξη ἀκόνη ἢ ὁποῖα, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν εἰδικὴ ἐννοια πού προανέφερα, θὰ εἶχε καὶ τὴν σημερινὴ τῆς λέξης κοτρῶνι. Δὲν διατηρήθηκε ἡ ἀρχαία ὀνομασία τοῦ βουνοῦ ἀλλὰ ἡ σημερινὴ ἀποτελεῖ ἀκριβῆ ἀπόδοσή της. Τοῦτο δείχνει, ὅτι οἱ Ἀρχαῖοι ἀλλὰ καὶ οἱ νεώτεροι κάτοικοι τοῦ Μαραθῶνος εἶχαν προσέξει τὸ δυσμενὲς γιὰ τὴν καλλιέργεια χαρακτηριστικὸ τοῦ βουνοῦ, τὴν πετρώδη σύστασή του, καὶ ἀναλόγως τὸ ὀνόμασαν. Ἡ Ἀκόνη ἀποτελοῦσε τὸ κέντρο μιᾶς μεγάλης ἐντελῶς ἐπίπεδης ἔκτασης (ἴσον πέδον), ἢ ὁποῖα εἶναι ἡ πεδιάδα τοῦ Μαραθῶνος, τὸ πεδίον.

Στους στίχους 9-11 ὁ Ἡρώδης, γεμᾶτος εὐγνωμοσύνη πρὸς τὸν πατέρα του, ἀφιερώνει σὲ κάποιον ναὸ τὴν γλυπτὴ εἰκόνα του. Προφανῶς ἡ ἀνάθεση ἔγινε στὸν ναὸ, ἔξω ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἦταν ἰδρυμένο τὸ μνημεῖο μὲ τὴν νέα ἐπιγραφὴ. Ἡ εἰκόνα τοῦ Ἀττικοῦ ἦταν ἄγαλμα ὀλόκληρο (ἐπόπιον-περίοπτον) καὶ ὄχι προτομὴ ἢ ἐρμαϊκὴ στήλη, μορφὲς πού προτιμοῦσε ὁ σοφιστής. Συγχρόνως προσφέρει στὴ θεότητα πού

11. Tobin 20.

λατρευόταν στον ναό τις άπαρχές από τις νέες καλλιέργειες που γίνονταν στο κτήμα.

Στους στίχους 12-14 την εικόνα του πατέρα του ταυτίζει με το περίβλεπτο άγαλμα της θεότητας του ναού. Ο ναός ό οποίος βρισκόταν μέσα στην ιδιοκτησία του Ηρώδου είχε, πιθανώς, κατασκευασθεί για να τιμηθεί με λατρεία ό Άττικός, κάτι που δέν θά ήταν δυνατόν να γίνει σέ ναό των δήμων της Τετραπόλεως του Μαραθώνος.

Στους στίχους 15-19 ανακοινώνει στον νεκρό πατέρα του, όπι εκπληρώθηκαν ό επιθυμίες τις όποιες εκείνος δέν είχε προλάβει να πραγματοποιήσει. Ο Άττικός είχε σκοπό να καλλιεργήσει το κτήμα. Τουτό το λέγει ό Ηρώδης στον στίχο 15: τ(ά) δ' άλλα μοχθεϊν καιρός όσα εφείεσο και ακολουθοῦν τά έργα που είχε σχεδιάσει να κάνει ό Άττικός: όργωμα του κτήματος, φύτεμα ελαιοδένδρων¹² και άμπελιών, κατασκευή άλωνιού και άγροικίας ή όποία όνομάζεται αυλή, λέξη με ποικίλες έννοιες¹³. Η καλλιέργεια της έλιάς ήταν κύριο στοιχείο της οικονομίας του Μαραθώνος και ό Ηρώδης φυτεύει σέ μεγάλες έκτάσεις ελαιόδενδρα για έκμετάλλευση.

Η άλλως, τó άλλωνι, που μνημονεύεται στον στίχο 17, ύπονοι καλλιέργεια σιτηρών. Η αυλή ήταν ό αποθήκες για τά γεννήματα και ό λοιπές έγκαταστάσεις, αναγκαίες στις μεγάλες άγροτικές έπιχειρήσεις, άκόμη και σάνες για τά κοπάδια και βουστάσια. Όλες αυτές ό κατασκευές βρίσκονταν στην περιφραγμένη έκταση της Μάντρας της Γρηάς, όπου έχει διαπιστωθεί ή ύπαρξη κτηρίων της έποχής του Ηρώδου. Στον ίδιο στίχο επανέρχεται ή όνομασία του κτήματος. Όλη ή έκταση που καλλιεργείται, με τις έγκαταστάσεις που περιέχει, θά όνομάζεται Άττικός.

Έως τώρα ως κτήμα του Ηρώδου στον Μαραθώνα θεωρείτο κυρίως ή έκταση που περικλείει ή Μάντρα της Γρηάς και γίνονταν εύλογες ύποθέσεις ότι εκτεινόταν και πέραν αυτής. Τώρα γνωρίζουμε με βεβαιότητα όπι ή ιδιοκτησία άπλωνόταν ανατολικά και δυτικά του βουνού Κοτρώνι και σ' αυτήν πρέπει να περιλάβουμε την πεδιάδα της Αύλωνας και μεγάλο μέρος του πεδίου του Μαραθώνος, από τó Κοτρώνι έως και τó Κάτω Σούλι όπου είχαν βρεθεί άναθήματά του, όπως ή νέα έπιγραφή, αλλά και εκτός των όρίων του Μαραθώνος, έως τον Βαρνάβα, όπου έχει βρεθεί άναθήμά του με άρά. Η ιδιοκτησία του εκτεινόταν άκόμη και προς Νότον, στην περιοχή του Βρανά και του μικρού έλους της Μπρεζίζας. Εκεί, στο μικρό νησί που αποτελούσε άλλοτε ή Μπρεζίζα, ό Ηρώδης είχε κατασκευάσει πολυτελή ναό

12. Ο Μαραθών, δηλ. ή πεδιάδα του χαρακτηριζόταν στην αρχαιότητα ως λιπαρά Μαραθών. Πίνδ. Όλυμπ. 13,110 (157) και ως τέμενος βαθύδενδρον ελαιοκάρπου Μαραθώνος, Νον., Διονυσ. 13, 184).

13. Διον. Άλικαρν. 6,50.

τοῦ Κανώβου καὶ ἄλλων αἰγυπτιακῶν θεοτήτων καὶ ἐπίσης πολυτελές βαλανεῖο, προφανῶς σὲ ἰδιοκτησία του.

Γνωρίζουμε ἀπὸ τὸν Φιλόστρατο, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἀντιπαθοῦσαν τὸν Ἡρώδη γιὰ τὴν ἔντεγνη ἀκύρωση τῆς διαθήκης τοῦ πατέρα του ἀπὸ τοὺς ὄρους τῆς ὁποίας ὠφελοῦνταν ὅλοι οἱ πολῖτες¹⁴. Οἱ κάτοικοι τοῦ Μαραθῶνος εἶχαν ἐξ ἴσου λόγους νὰ τὸν ἀντιπαθοῦν. Τοὺς στεροῦσε τὴν πλέον εὐφορη περιοχὴ τοῦ δήμου, ἡ ὁποία εἶχε μείνει ἀκαλλιέργητη ἐπὶ ἀρκετὸ διάστημα, ὅσο ζοῦσε ὁ Ἀττικός. Ἴσως καὶ αὐτὸς τὴν εἶχε ἀποκτήσει μὲ τὸ σύστημα τῶν δανείων, τῆς τοκογλυφίας καὶ τῶν κατασχέσεων πού ἐφάρμοσε ὁ Ἡρώδης γιὰ νὰ ἀκυρώσει, οὐσιαστικά, τὴ διαθήκη τοῦ πατέρα του.

Στὴν περιοχὴ τοῦ Μαραθῶνος ἔχουν βρεθεῖ ἀναθήματα τοῦ Ἡρώδη τὰ ὁποῖα φέρουν χαραγμένη τὴ γνωστὴ κατάρρα του γιὰ ἐκεῖνον πού θὰ τὰ ἔβλαπτε ἢ θὰ τὰ μετακινούσε¹⁵. Αὐτὰ ἦσαν ἰδρυμένα σὲ ἰδιοκτησίες τοῦ σοφιστοῦ. Παρὰ ταῦτα ὁ Ἡρώδης θεώρησε ἀναγκαία τὴ χάραξη τῆς κατάρρας, γιὰτὶ ἡ ἀντιπάθεια τῶν ντόπιων πρὸς τὸ πρόσωπό του ἦταν τόση, ὥστε νὰ ἐκδηλώνεται ἐνεργῶς καὶ στὰ ἄψυχα ἔργα τῆς τέχνης, τὰ ἀφιερωμένα στοὺς θεούς. Τέτοια ἀναθήματα μὲ κατάρρες ἔχουν βρεθεῖ στὸν Ραμνοῦντα καὶ στὸν Βαρνάβα, τόπους ἀρκετὰ μακρυνούς ἀπὸ τὸν Μαραθῶνα, πρᾶγμα πού δηλώνει ὅτι ἡ ἐχθρότητα πρὸς τὸ πρόσωπό του ἦταν καθολικὴ.

Ἡ Μάντρα τῆς Γρηᾶς ἀποτελοῦσε μέρος τῆς μεγάλης ἰδιοκτησίας τοῦ Ἡρώδη στὸν Μαραθῶνα καὶ ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ ἐπιγραφὴ τῆς πύλης της συμπεραίνουμε ὅτι ἀποτελοῦσε δῶρο τοῦ Ἡρώδη πρὸς τὴν Ρήγιλλα¹⁶. Τίποτε δὲν μᾶς βεβαιώνει ὅτι ὁ λίθινος περίβολος, ἡ Μάντρα, κατασκευάστηκε μετὰ τὸν γάμο καὶ τὴν συνακόλουθη δωρεά. Ἐφ' ὅσον στὸν περιφραγμένο χῶρο ὑπῆρχαν ἐγκαταστάσεις, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴ νέα ἐπιγραφὴ, ἀναγκαία ἦταν ἐξ ἀρχῆς ἡ περιτείχιση τῆς ἔκτασης μέσα στὴν ὁποία θὰ φυλάγονταν ἐκτὸς ἀπὸ τὰ γεννήματα καὶ κοπάδια. Ἐκεῖ θὰ ἦταν καὶ ἡ πολυτελὴς κατοικία του, ὅπου συγκεντρώνονταν καὶ οἱ νέοι τῆς Ἀθήνας, μαθητές του, γιὰ νὰ ἀκούσουν τὴ διδασκαλία του. Αὐτοὶ θὰ φιλοξενούνταν σὲ ἰδιαίτερα διαμερίσματα. Τοῦτο ἐξυπονοεῖται ἀπὸ χωρίο τοῦ Φιλοστράτου¹⁷ κατὰ τὸ ὁποῖο ὁ σοφιστὴς Ἀλέξανδρος ὁ ἐπονομαζόμενος Πηλοπλάτων πού ἐπρόκειτο νὰ δώσει στὴν Ἀθήνα διαλέξεις ἀκούων δὲ τὸν Ἡρώδη ἐν Μαραθῶνι δισπώμενον καὶ τὴν νεότητα ἐπακολουθοῦσαν αὐτῷ πᾶσαν γράφει πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴν αἰτῶν τοὺς Ἕλληνας, καὶ ὁ Ἡρώδης «ἀφίξομαι» ἔφη «μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ αὐτός».

14. Βίοι σοφιστῶν 540.

15. Συλλογὴ παρὰ Tobin 117-145 στὴν ὁποία περιλαμβάνονται καὶ ὅσες βρέθηκαν μετὰ τὴν δημοσίευση IG II² 13188-13208.

16. Tobin 249.

17. Βίοι σοφιστῶν 571.

Ἡ πύλη μὲ τις ἐπιγραφὲς προστέθηκε μετὰ τὸν γάμο τοῦ Ἑρώδη καὶ ἀποτελοῦσε ἐπίδειξη πλοῦτου ἐκ μέρους τοῦ Ἑρώδου καί, κυρίως, τὸ περιτύλιγμα τοῦ δώρου πρὸς τὴ σύζυγό του, γιατί ἡ ἔκταση πού τῆς χάρισε ἦταν πολὺ μικρὸ τμῆμα τῆς ἀπέραντης ἰδιοκτησίας του.

SUMMARY

Herodes' estate on the Marathon plain

An inscription found on the Benakis estate on the Marathon plain describes the property of Atticos on Marathon which his son Herodes Atticos inherited. The inscription can be dated after 138 A.D. when Atticos died and before the marriage of Herodes Atticos with Regilla that took place before 143 A.D.

The property which was named *Atticos*, is generally described as deserted and uncultivated until Herodes made it fertile. A mountain named *Akone* dominates its large flat expanse. On a sanctuary of the area, Herodes dedicates a statue of his father. Also mentioned in the inscription are agricultural improvements on the property and agricultural installations.

